

УДК: 327.5(477+470)+355.01:355.2+343.819.5
DOI: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.1\(50\).2024.305553](https://doi.org/10.24144/2523-4498.1(50).2024.305553)

СТРАТЕГІЇ ПРИМУСОВОЇ ВІЙСЬКОВОЇ МОБІЛІЗАЦІЇ В ІМПЕРСЬКІЙ ДОКТРИНІ РОСІЇ: СУЧАСНІСТЬ ТА ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Іван Черленяк

доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри бізнес-адміністрування, маркетингу та менеджменту,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород
E-mail: ivan.cherlenjak@uzhnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-6270-5549>

Наталія Радченко

докторка історичних наук, доцентка кафедри модерної історії України та зарубіжних країн,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород
E-mail: nataliia.radchenko@uzhnu.edu.ua
Researcher ID: AAC-6450-2019
<https://orcid.org/0000-0002-8293-2359>

Мета статті дослідити причини та наслідки застосування примусової мобілізації на окупованих російськими властями територіях у сучасній російсько-українській війні як модернізації стратегій імперської експансії як Російської імперії, так і Радянського Союзу. Розглянуто досвід примусової мобілізації в республіках і автономних областях федерації, а також на території квазідержавних утворень Південної Осетії, Республіки Абхазія, Придністровської Молдавської Республіки, ЛНР і ДНР. Методи дослідження у статті добиралися відповідно до мети та опиралися на принцип історизму. Представлені вони загальнонауковим методом аналізу та історико-порівняльним методом. Наукова новизна дослідження полягає в аналізі питання примусової мобілізації поневолених Росією народів у вигляді із двох блоків, перший – стосовно мобілізації на території самої Федерації, другий – стосовно мобілізації у самопроголошених незваних республіках (фактично на окупованих в процесі гібридної або суто збройної війни території). Таким чином бачимо, РФ здійснює як внутрішню експансію-окупацію, так і зовнішню експансію та окупацію. Поєднання цих видів експансії – це практика використання «людського матеріалу» повністю або частково «окупованих» (підкорених) народів для завоювання інших. Тактикою примусової воєнної мобілізації Росія вирішує одразу кілька завдань: 1) «безоплатне» формування ресурсів власних збройних сил; 2) взаємне винищення поневолених народів внаслідок «зіткнення» один з одним на полі бою; 3) примус до участі у воєнних злочинах чи запламування населення участю у війні проти власного народу (для українців у лавах російських збройних сил), що гарантує подальшу фактично вимушену підтримку цими людьми політики Кремля; 4) для українців, яких змусили до участі у незаконних збройних формуваннях Росії це водночас стає «точкою неповернення» до нормального життя в Україні.

Ключові слова: російсько-українська війна, мобілізація, окупація, імперська політика територіальної експансії, Росія.

Постановка проблеми. Західний світ оцінюючи виклики політики та стратегій Москви після 1991 р. довгий час виходив з того міркування, що стратегічна мета Російської Федерації полягає суто у створенні й підтримці нестабільності на пострадянському просторі. Причому, вважали вони, мета формування таких вогнищ нестабільності проста: забезпечення довготривалого контролю правителів Москви над зовнішньою та внутрішньою політикою сусідніх держав, які відновили свою історично правомірну незалежність. Проте, як виявилось, метою Кремля від самого початку 90-х рр. було повне відновлення та розширення російської імперської держави. До 2014 р. реалізація цього завдання проводилася переважно приховано. Москва пішла шляхом створення «самоорганізованих» технологіями керованого хаосу проксі-конфліктів та маріонеткових квазідержавних утворень: Придністровської Молдавської Республіки, Республіки Абхазія, Південної Осетії. Відкрито Кремль почав діяти після приходу до влади В. Путіна, який неодноразово заявляв, що розпад Радянського

Союзу це найбільша геополітична катастрофа ХХ ст. Проте «колективний Захід» не сприйняв такі заяви у 2007 – 2013 рр. достатньо серйозно. Політичні лідери найбільш потужних в економічному плані країн Заходу Б. Обама та А. Меркель стримано відреагували навіть на гібридну військову агресію РФ проти України у 2014 р.

Повномасштабне вторгнення багатотисячної армії РФ, одна з колон якої дійшла до передмістя української столиці, змінило ставлення і політиків та електорату країн західного світу, і вітчизняних політиків та електорату до описаної вище проблеми. Разом з тим, «проблема розуміння» не обмежується фіксацією, та поясненням фактів та наслідків цієї злочинної політики Кремля. Важливим є аналіз цілей та методів підготовки та реалізації експансіоністської (загарбницької) політики Кремля як в у вимірі модерної історичної динаміки, так і у вимірі прогнозування майбутніх стратегій, інструментів, ресурсів та просторів експансії.

Інформаційна компанія на телеканалах та

препарованих владою Кремля соціальних мережах, під шаленим тиском якої живуть різні національності в Російській Федерації, працює на розпалювання ненависті між народами та на періодичне цькування представників певної національності.

На нашу думку, вона є запозиченням радянського та імперського досвіду. Нагадаємо, що історичні документи засвідчують що Російська імперія, а потім і Радянський Союз успішно використовували її для реалізації своєї завойовницької політики. Український народ уже неодноразово отримував «свою історичну частку» сумного досвіду від цих практик. Варто згадати використання українського козацтва для завоювання Кримського ханства (1768 – 1774) [Шпитальов, 2006], вимушені підступами імперії дії українських козацьких полків на Кавказі проти адигів, черкесів, кабардинців та інших корінних народів (1817 – 1864) [Білий, 2009, с. 179–221], участь українців у придушенні Празької весни 1968 р. [Шурхало, 2019], страшні втрати в Афганській війні (1978 – 1989) [Білоконь, 2001, с. 29–33].

Джерельна база дослідження формується з відкритих джерел інформації наявних на сьогодні: офіційних повідомлень Міністерства оборони України, нормативно-правових документів Російської Федерації, документів адміністрацій квазідержавних утворень, що знаходяться під військовим та поліцейським контролем Москви (Придністров'я (після 1992; Абхазія (після 2008); Південна Осетія (після 2008 р.); Крим (після 2014 р.); частково Луганська область (після 2022 р.); частково Донецька область (після 2022 р.); частково Запорізька область (після 2022 р.); Херсонська область (після 2022 р.), матеріалів ЗМІ та інтернет-ресурсів.

Метою роботи є вивчення такого аспекту московських стратегій територіальної експансії як практики використання примусової мобілізації підконтрольних російській владі народів у сучасній російсько-українській війні. Розглядається «модерний» досвід примусової мобілізації в республіках та автономних областях федерації, а також на території квазідержавних утворень Південної Осетії, Республіки Абхазія, Придністровської республіки, ЛНР, ДНР.

Аналіз питання примусової мобілізації поневолених Росією народів складається із двох блоків, перший – стосовно мобілізації на території самої Федерації, другий – стосовно мобілізації у самопроголошених невизнаних республіках (фактично на окупованих в процесі гібридної або суто збройної війни території).

Гіпотеза нашого дослідження: кремлівський комплекс заходів з мобілізації це не суто спроба розв'язати тактичні завдання – це стратегія та інструменти імперської політики: завоювання однієї нації за допомогою представників раніше поневолених народів, з одночасним завданням «природного» винищення останнього під час бойових дій і таким чином руйнування факторів потенційної спроби спротиву поневолених народів.

Аналіз історіографічної бази дослідження. Історія мобілізацій за сталінських часів, яка використовувалася владою як «своєрідна помста» українському населенню та одночасно «метод

боротьби режиму з повстанським рухом у Західній Україні» розглядається у статті В. Гриневича [Гриневич, 2005]. Як окремий предмет дослідження мобілізації вивчалися у російському науковому середовищі [Ісаєв, 2022]. Активно опрацьовувалася спадщина радянських військових теоретиків [Свечін, 2000, с. 355]. Під яким кутом проводилися дослідження російських істориків ілюструє цитата О. Ісаєва: «На питання «Як Червона армія зупинила Гітлера?» відповідей більше, ніж одна. Будь-які складні та масштабні процеси багатогранні та багатошарові. Однак першою відповіддю буде термін із праць теоретиків міжвоєнного періоду – «перманентна мобілізація». Цей термін найкраще описує прийняті радянським керівництвом рішення. На фронт кількома хвилями надходили нові дивізії та бригади» [Ісаєв, 2022, с. 415].

Оцінку мобілізаційним засобам і заходам Кремля періоду сучасної російсько-української війни надали переважно журналісти. До прикладу, доволі красномовною є назва статті О. Печія та І. Магуряка «Мобілізація з присмаком «нацизму» і початок кінця режиму: що чекає на народи Росії після «референдумів» [Печія, Магуряк, 2022].

Отже, у межах історичної науки досліджувана проблема практик примусової мобілізації російської влади чи царського, чи сталінського або ж сучасного періоду, не була належного висвітлена.

Мобілізаційним заходам в межах висвітлення більш широких тем військової історії, приділяли увагу вітчизняні дослідники М. Коваль, В. Король, Л. Рибченко та інші [Коваль, 1995, с. 78; Король, 2005, с. 16–34; Рибченко, 2009, с. 103–112]. Проте усі вище вказані праці розглядають кремлівські відкриті чи приховані мобілізації як комплекс заходів з переведення державної інфраструктури та військових сил країни для ведення війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досвід ведення гібридної війни РФ проти сусідніх держав фактично починаючи з 1992 р. свідчить, що Кремль керуючись технологією керованого хаосу постійно намагається сфальсифікувати причини та наслідки своїх злочинних дій. Стратегію Кремля треба вчасно «побачити-зрозуміти-пояснити» релевантним політичним та електоральним акторам для формування прогнозу наслідків та адекватної й вчасної реакції на виклики створені стратегіями Москви.

До оголошення 21 вересня 2022 р. В. Путіним часткової мобілізації у по всій російській державі, джерелом комплектування тієї частини збройних сил Росії, які використовувалися в Україні від лютого 2022 р. були переважно так звані «контрактники» і сили Приватної військової компанії Вагнера. Не дивлячись на заявлену російською владою відмову від використання солдат строкової служби останні також були залучені до вторгнення. Від самого початку широкомасштабного вторгнення у скомплектованому війську вражала кількість залучених солдатів представників різних національних меншин РФ. Журналісти перші звернули увагу на дану особливість і спробували надати пояснення. Перші дослідження з цього приводу стосувалися насамперед складного соціально-економічного положення саме тих регіонів

звідки була особливо велика кількість «контрактників». Відсутність можливостей заробітку альтернативних до військової служби, економічно примушувала мешканців віддалених депресивних регіонів йти до армії РФ.

Найбільш яскравим прикладом колоніальної сутності РФ може слугувати становище Республіки Саха (Якутія) або ж Республіки Татарстан. Природничо-ресурсний потенціал першої є надзвичайно багатим і унікальним, друга республіка відома своїми нафтовими покладами. Проте наслідками експлуатації цих природно-сировинних багатств республіки користується федеральний бюджет, а не місцевий. Натомість корінні народи регіонів навіть не можуть навчати дітей рідною мовою. Це приводить до занепаду економічного та політичного і культурного життя. Проте, Москва і надалі робить потуги послабити політично навіть не оформлений супротив поневолених націй. Використовуючи радянський досвід підкорення народів за допомогою нищівних демографічних ударів (голодомор в Українській РСР та Казахській РСР), Москва що б послабити волю етносів та народностей до боротьби за свої природні основні права людини та особи використовує один із найрезультативніших демографічних ударів – війну.

Журналісти, громадські та політичні діячі неодноразово звертали увагу на той багатозначний факт, що переважна більшість військових частин, залучених до війни з Україною, походять із національних автономних округів чи республік: Башкортостан, Бурятія, Дагестан, Інгушетія, Татарстан, Тува, Чечня, Якутія, Чукотка тощо. Лише з кінця травня, військові невдачі та потреба відновлення військового контингенту змусили В. Путіна більше використовувати війська з Центрального федерального округу, а з вересня 2022 р. оголосити в країні часткову мобілізацію [Указ, 2022; Черленяк, 2022, с. 31].

З перших днів широкомасштабного вторгнення активну участь у боях в складі російських військ беруть чеченські військові формування. Вже 26 лютого 2022 р. Р. Кадиров заявив про введення в Україну чеченських збройних сил [Chechen, 2022]. Їх точна кількість не вказувалася, проте вже у травні Головне управління розвідки Міноборони України опублікувало поіменний список 2425 чоловік, відправлених із Чечні для участі у війні проти України [У військовому, 2022]. І тоді ж на інформаційних сайтах, зокрема чеченській правоохоронній асоціації «Вайфонд», почала з'являтися інформація про примусову мобілізацію місцевого населення [VAYFOND, 2022]. За кілька місяців, у червні, Р. Кадиров оголосив про створення 4 нових батальйонів лише з етнічних чеченців: «Північ-Ахмат», «Південь-Ахмат», «Захід-Ахмат» і «Схід-Ахмат» [TeH, 2022]. З 1 жовтня 2022 р. було оголошено про проведення мобілізації на території Чечні. Мобілізаційні заходи в Чечні відбувалися впродовж 2022 і 2023 років про що неодноразово повідомлялося на офіційній сторінці Генерального штабу ЗСУ [Оперативна, 2023].

Москва відправляє на війну в Україні не тільки

Збройні сили Російської Федерації, але армії невизнаних республік, як-то Південної Осетії. Ця невеличка маріонеткова держава була створена на окупованих нею територіях Грузії у 2008 р. Її адміністрація вже у березні 2022 р. змушена була відправити в Україну свій військовий контингент. Південно-осетинські солдати зовсім не розуміли мету їхнього перебування в Україні і влаштувавши бунт, повернулись додому [Одинцова, 2022].

Варто зауважити, що у Північній Осетії (суб'єкт Російської Федерації, входить до Північно-Кавказького федерального округу), від самого початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну у лютому 2022 р., активно формувалися спеціальні «іменні» військові загопи методами примусової, але так званої «добровільної» мобілізації на війну в Україну.

На основі кремлівської стратегії гібридної війни та керованого хаосу використовує В. Путін і мобілізаційні ресурси самопроголошеної Республіки Абхазія. Практично від самого початку у бойових діях проти Збройних сил України приймають участь абхазькі «добровольці» на чолі з Ахрой Авідзба. Після оголошення «часткової» (примусової) мобілізації 21 вересня абхазьке Міністерство оборони оголосило про те, що на її громадян ці заходи не стосуються. Іншої думки дотримувалися у Міністерстві оборони РФ. Цю думку озвучив заступник міністра М. Панков, зробивши заяву про те, що абхазьким громадянам прийшов час сплачувати борги [Мобілізація, 2022].

З метою комплектування своїх збройних сил РФ розпочала активну агітаційну роботу серед етнічних росіян – мешканців невизнаної Придністровської республіки. Їх чи то заохочують, чи то під моральним тиском примушують вступати до військової служби в «оперативної групи російських військ» на контрактній основі. Збройні сили Придністров'я поки що не беруть участь у військових діях в Україні. Його до цього інтенсивно агітують та «морально» готують. Проте населення Придністров'я усе ж зовсім не хоче йде служити в армію саме через страх і очікування «своєї черги» для відправлення на війну в Україну. Більше того, по завершенню строкової служби «придністровці» категорично відмовляються від контрактів. Відповідно, збільшилася кількість і випадків дезертирства.

Тож, простежується широке застосування напрацьованої багатоходової схеми «примусової мобілізації». В ретроспективі можна помітити схему та практику: 1) спочатку захоплюються території іншої держави та проголошується там маріонеткова проксі-держава; 2) на наступному кроці, розпочинаючи військові дії проти іншої країни, Російська Федерація вже змушує збройні сили підконтрольної маріонеткової держави приймати у них участь. Оголошується і забезпечується репресивними засобами воєнна мобілізація до окупаційного війська.

Практика обґрунтована і підкріплена радянським спадком тоталітарних політик «страшловання» народів між собою. Подібні стратегії та політики виправдовували себе для Москви досі майже завжди, і тому малоімовірною є відмова правителів Кремля від них у подальшому. Про це свідчать і оперативна

обстановка у всіх областях України де проходить сьогодні «нульова лінія» українського війська.

Ми можемо фіксувати масово свідчення очевидців, постраждалих та фотофакти, що на сучасному етапі російсько-української війни російські репресивно-каральні органи під страхом смерті та голоду змушують одну частину українців воювати проти іншої. Теоретично, успішно реалізована концепція захоплення Південної, Східної та Центральної України, могла б в разі військового успіху дозволити Кремлю використувувати місцевих мешканців у боях у подальшому при русі РФ на захід та південь. Захід – західноукраїнські регіони та Республіка Молдова у цьому випадку першочергові цілі. А за ними Польща, Румунія, Словаччина.

Свідчення цьому – аналіз аспектів хроніки історії російсько-української війни. У рамках даної праці ми не будемо аналізувати латентну фазу війни 2014 – 2021 рр., вона потребує окремого детального розгляду. Як точку відліку використаємо жовтень 2021 р., саме цією датою, в захоплених ЗСУ документах, зафіксовано підготовку до проведення мобілізаційних заходів на окупованих українських територіях. Вони свідчать, що восени 2021 р. розпочалися мобілізаційні заходи на території самопроголошених ЛНР та ДНР, росіяни почали складати списки жителів та друкувати військово-облікові квитки [Zoria, 2022].

За кілька днів до повномасштабного вторгнення Л. Пасічник та Д. Пушилін підписали «проксі-державні» укази про «добровільну» мобілізацію, також росіяни закрили виїзд з окупованих територій чоловікам віком від 18 до 55 років, вже на липень 2022 р. верхня межа вікового цензу була підвищена до 65 років [Стець, 2022]. Вчинені заходи свідчать, що «у Кремлі відразу планувалося використовувати українське населення окупованих областей як військову силу проти іншої частини українців. Протягом усього часу ведення військових дій Кремль безперестанно проводить практику створення регіональних батальйонів» [Черленяк, 2022, с. 29].

Після окупації частин територій Запорізької, Херсонської, Харківської Миколаївської областей російська влада одними з перших розпочинала не відновлювальні роботи об'єктів критичної інфраструктури чи розгортання надання медичної допомоги місцевому населенню, а налагоджувала мобілізаційні засоби. Про активне примусове вручення повісток повідомляли з Херсону, Маріуполя та багатьох інших тимчасово окупованих населених пунктів України [Кричковський, 2022].

Населення окупованих українських територій всіляко намагалося уникнути мобілізації, чоловіки змінювали місце проживання (або виїжджали за кордон), звільнялися з роботи, непоодинокими були випадки, коли чоловік не виходив з будівлі ні вдень, ні вночі [Примусова, 2022]. Пасивний спротив примусовій мобілізації й відсутність активної відсічі діям російської окупаційної влади мали наслідком практичне зникнення населення чоловічої статі з вулиць українських міст і сіл. До окремих і нечастих виступів проти незаконної мобілізації вдавалася лише жіноча частина населення окупованих територій.

Звернення жінок у 2022 р., в яких вони просили повернути чоловіків додому чи не забирати молодь на війну, не мали ніякого результату, тож протягом 2023 р. таких виступів більше не було. Одним з останніх став протест матерів випускників академії МВС ДНР імені Ф. Е. Дзержинського [Паскевич, 2022].

На підвищення результативності мобілізації активно працює пропаганда росіян, це: агітаційні ролики та програми на телебаченні й у соцмережах, художні фільми РФ («Солнцепек», «Ополченочка»), агітаційно-розважальні заходи в освітніх, спортивних та культурних закладах, білборди із гаслами «Все на захист родини!» або «Донбасс – наша земля!» тощо [Черленяк, 2022, с. 31; Коломієць, 2022].

Застосовуючи досвід агітаційно-пропагандистської роботи радянських часів, окупаційна влада вдалася до створення мережі дитячих організацій, на зразок, «Юнармія», «Молоді будівельники Херсонської області», «Молодь Херсона». Діяльність подібних гуртків керується Федеральним агентством зі справ молоді Російської Федерації. Їхня мета інтегрувати дітей та молодь до соціально-культурного простору Росії та відірвати їх від української громади. Для цього вони проводять пропагандистсько-агітаційні дитячо-юнацькі конкурси «Планета більших перемен», «Большая перемена», форуми «Путь Победы» [Коломієць, 2022]. «Об'єднує усі ці ініціативи дух активної мілітаристської та антиукраїнської пропаганди, яку у російських ЗМІ характеризують як «військово-патріотичне» виховання молоді» [Черленяк, 2022, с. 31].

Кількість мобілізованих осіб на окупованих українських територіях не повідомляється.

Після загарбницької анексії Криму, а невдовзі й насильницького створення маріонеткових квазідержав ЛНР та ДНР, частину населення цих українських регіонів було відразу примусово використано проти іншої частини українців, спровокувавши тим самим можливість пропагандистської презентації Кремлем цієї війни як «братовбивчої» війни між «частинами України». Пропаганда Кремля підступно та плано-мірно для усього цивілізованого світу «подавала» та нав'язувала свою агресію як «внутрішній український етнічний конфлікт». Причому російські політики відразу переконували, що це не війна, – це етнічний конфлікт між громадянами України, що був свідомо спровокований діями київської влади, яку очолюють «нацисти». Кремлем було сформовано ідеологічну платформу «виправдання законності» військової атаки на Україну під «брендом» «спеоперація по денацифікації та демілітаризації України».

Висновки. Таким чином бачимо, що РФ здійснює як внутрішню експансію-окупацію, так і зовнішню експансію та окупацію. Поєднання цих видів експансії – це практика використання «людського матеріалу» повністю або частково «окупованих» (підкорених) народів для завоювання інших. Тактикою примусової воєнної мобілізації Росія вирішує одразу кілька завдань: 1) «безоплатне» формування ресурсів власних збройних сил; 2) взаємне винищення поневолених народів внаслідок «зіткнення» один з одним на полі бою; 3) примус до участі у воєнних злочинах чи

заплямування населення участю у війні проти власного народу (для українців у лавах російських збройних сил), що гарантує подальшу фактично вимушену підтримку цими людьми політики Кремля; 4) для українців, яких змусили до участі у незаконних збройних формуваннях Росії це водночас стає «точкою неповернення» до нормального життя в Україні.

Одним із найбільш важливих інструментів імперської доктрини Кремля є створення ланцюжка живлення проксі-конфліктів та проксі-держав. В цьому ланцюжку живлення примусова мобілізація грає дуже важливу роль. Міжнародним законодавством такі дії визнано забороненими (ст. 51 IV Женевської Конвенції про захист цивільного населення під час війни (IV)). Проте, впродовж усіх років існування РФ політика використання частин однієї поневоленої нації для завоювання (поневолення) частин іншої ставала результативною складовою гібридно-військової стратегії росіян. Ця стратегія завжди є фазою політики управління проксі-конфліктами самим же кремлівським «центром».

Стратегії та методи, які використовує РФ на окупованих українських територіях і які є неодноразово задокументовані та засвідчені, є воєнними злочинами або злочинами проти людства. Це є пряме відродження і продовження практик радянської влади. Вони не обмежуються розглянутою примусовою мобілізацією, а охоплюють і низку інших: створення мережі концентраційно-фільтраційних

таборів, депортації, масові вбивства, мародерство.

Після 1991 р. політика західних держав щодо Росії була занадто довго «просякнута» вірою у можливість існування демократичних, дружніх до Заходу інститутів та носіїв влади в Росії. Критика Москви до 24 лютого 2022 р. західними урядами не надто заохочувалася, оскільки вона могла підірвати в електорату західних країн надію та віру в завершення етапу «холодної війни». У цьому зв'язку, і на проблему злочинної примусової мобілізації в регіонах РФ населенні малими народами, і на проблему злочинного примусу поневоленого місцевого населення штучно створених самопроголошених «народних республік» до участі у війнах Росії проти країн-сусідів уряди країн НАТО занадто довго закривали очі.

Відношення обивательських кіл електорату західних країн до «спецоперації» кремлівського вождя як свідчить досвід 2022 – 2023 рр. може різко змінюватися від нетерпимості до мовчазної згоди. Це засвідчили проросійські мітинги в європейських містах. Тому важливо вчасно доносити правдиву інформацію про мотиви та події модерної історії не тільки до громадян України, але і до громадян країн-партнерів. Важливим є не тільки поточне інформування, важливим є і пояснення особливостей історичної динаміки у фокусі змагання та боротьби стратегій та доктрин.

Список використаних джерел

- Chechen leader, a Putin ally, says his forces deployed to Ukraine, *Aljazeera*. 2022. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2022/2/26/putins-chechen-ally-says-forces-deployed-ukraine-to-back-russia> (дата візиту: 07.10.2023).
- Putin, V., 2007. «A Speech Delivered at the Munich Security Conference 2007». 43rd Munich Security Conference, 10/02/2007.
- Teh, Ch., 2022. Putin's Chechen warlord ally plans to bolster Russia's forces in Ukraine with 4 new battalions. *Insider*. URL: <https://www.businessinsider.com/ramzan-kadyrov-is-sending-battalions-to-ukraine-to-aid-putin-2022-6?r=US&IR=T> (дата візиту: 07.10.2023).
- Flynn, D., 2022. Conscripts sent to fight by pro-Russia Donbas get little training, old rifles, poor supplies. URL: <https://www.reuters.com/world/conscripts-sent-fight-by-pro-russia-donbas-get-little-training-old-rifles-poor-2022-04-04/> (дата візиту: 20.10.2022).
- VAYFOND, 2022. URL: <https://t.me/vayfond/2475> (дата візиту: 07.10.2023).
- Zoria, Yu., 2022. «LDNR» mobilization designed to sow panic, cover possible engagement of Russian regulars: Opinion. URL: <https://euromaidanpress.com/2022/02/20/ldnr-mobilization-designed-to-sow-panic-not-to-throw-locals-into-fighting-opinion/> (дата візиту: 21.10.2022).
- Білий, Д., 2009. *Українці Кубані в 1792–1921 роках. Еволюція соціальних ідентичностей*, Львів–Донецьк: Східний видавничий дім, 543 с.
- Білоконь, А., 2001. Афганська війна свідченням очевидця, *Наука. Освіта. Молодь*, Київ, с. 29–33.
- Гриневич, В., 2005. Військові мобілізації в Україні 1943 – 1944 років, *Дзеркало тижня*, 3–9 вересня. URL: http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/viyskovyi_mobilizatsiyi_v_ukrayini_1943_1944_rokiv_vi_povinni_zmiti_vlasnoyu_krovyyu_provin_u_pered_batk.html (дата візиту: 21.10.2022).
- Гриневич, В. 1996. Радянські військові мобілізації в Україні, *Історія Українського війська (1917 – 1995)*, Львів, с. 370–395.
- Дугар-Де Понте, Р., 2022. Буряти та «русский мир»: «ганьбу цієї війни доведеться ділити порівну». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/viyna-rosiyi-proty-ukrayiny-buryaty/31865895.html> (дата візиту: 21.10.2022).
- Исаев, А., 2022. Анатомия «перманентной мобилизации» лета–осени 1941 года. *Георгиевские чтения. Сборник трудов по военной истории Отечества*. Вып. 2. с. 415–430.
- Коваль, М., 1995. *Україна: 1939 – 1945. Маловідомі і непрочитані сторінки історії*, Київ: Вища школа, 1995, 194 с.
- Коломієць, В., 2022. Окупанти на захоплених територіях намагаються залучити молодь до новостворених проросійських організацій – розвідка. URL: <https://hromadske.ua/posts/okupanti-na-zahopenih-teritoriyah-namagayutsya-zaluchiti-molod-do-novostvorenih-prorosijskih-organizacij-rozvidka> (дата візиту: 11.08.2022).
- Король, В., 2005. Визвольні бої Червоної армії на території України (1943 – 1944), *Український історичний журнал*, № 1, с. 16–34.
- Кричковський, О., 2022. В Херсоні росіяни проводять примусову мобілізацію місцевих чоловіків, не звертаючи уваги на стан їхнього здоров'я. URL: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/v-khersoni-rosijani-provodjat-primusovu-mobilizatsiju-mistsevikh-cholovikiv-ne-zvertajuchi-uvahi-na-stan-jikhnoho-zdorovja-ok-pivden.html> (дата візиту: 23.10.2022).

Мобілізація не кається Абхазії, військовий договір виконується, 2022. URL: <https://eadaaily.com/ru/news/2022/09/22/mobilizaciya-ne-kasaetsya-abhazii-voennyu-dogovor-ispolnyaetsya-minoborony> (дата візиту: 21.10.2022).

Одінцова, А., 2022. «Може стати іскрою». На Кавказі почало виявлятися невдоволення війною Путіна в Україні. URL: <https://nv.ua/ukr/world/countries/na-kavkazi-nezadovoleni-viynoyu-putina-v-ukrajini-ostanni-novini-50245419.html> (дата звернення 20.10.2022).

Оперативна інформація Генерального штабу ЗСУ станом на 06:00 25.02.2023 щодо російського вторгнення. 25.02.2023. URL: <https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/posts/pfbid0WHsQz1Z31Zyh6oyNSe95CdwyLrabYRTHMnFa7EmtG23cfLeDECSgWWduYD2LgJq71> (дата візиту: 07.10.2023).

Павлюк, О., 2022. Росія депортувала з України майже 1,2 мільйона людей – омбудсменка. URL: <https://susplne.media/237522-rosia-deportovala-z-ukraini-majze-12-miljona-ludej-ombudsmenka/> (дата візиту: 27.08.2022).

Паскевич, А., 2022. «Они же у вас не консерваторию закончили»: в Донецке матери пытались отбить от мобилизации сыновей – выпускников академии «МВД ДНР». URL: <https://war.obozrevatel.com/oni-zhe-u-vas-ne-konservatoriyu-zakonchili-v-donetske-materi-puyalis-otbit-ot-mobilizatsii-synovej-vyipusnikov-akademii-mvd-dnr-video.htm> (дата візиту: 03.09.2022).

Петровский, В., 1999. Проблемы розподілу Чорноморського флоту (погляд з заходу), *Культура народів Причорномор'я*, № 8, с. 79–82.

Печій, О., Магуряк, І., 2022. Мобілізація з «присмаком нацизму» і початок кінця режиму: що чекає росію після «референдумів». URL: https://24tv.ua/shho-chekae-rosiyu-pislya-psevodoreferendumiv-yak-tse-vpline_n2165150 (дата візиту: 21.10.2022).

Постижение военного искусства: Идеиное наследие А. Свечина, 2000, Москва: Рус. путь, 685 с.

Примусова мобілізація на Луганщині: росіяни полюють на чоловіків біля дитсадочків, 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3552916-primusova-mobilizacia-na-lugansini-rosiani-poluut-na-colovikiv-biladitsadockiv.html> (дата візиту: 21.10.2022).

Рибченко, Л., 2009. Радянські військові мобілізації 1943 року (Київська область, Обухівський район), *Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. ст.*, вип. 12, с. 103–112.

Стець, А., 2022. Ватажок «ДНР» підписав указ про загальну мобілізацію населення. URL: https://zaxid.net/vatazhok_dnr_pidpisav_ukaz_pro_zagalnu_mobilizatsiyu_naseleennya_n1536306 (дата візиту: 02.09.2022).

У військовому вторгненні в Україну брало участь близько 2,5 тисяч бойовиків з чеченської республіки. Головне управління розвідки МО України. URL: <https://t.me/DIUkraine/492> (дата візиту: 07.10.2023).

Указ «Об объявлении частичной мобилизации в Российской Федерации», 21.09.2022.

Черленяк, В., Радченко, Н., Черленяк, І., 2022. Окупаційні практики та злочини проти людяності кремлівської диктатури як загроза засадам сучасної європейської цивілізації, *Геополітика України: історія і сучасність*, вип. 2(29), с. 20–40. DOI: [https://doi.org/10.24144/2078-1431.2022.2\(29\).20-40](https://doi.org/10.24144/2078-1431.2022.2(29).20-40)

Шпитальов, Г., 2006. Лівобережне козацтво в російсько-турецькій війні 1768 – 1774 рр., *Записки історичного факультету*, вип. 17, Одеса, 2006, с. 133–139.

Шурхало, Д., 2019. Вторгнення до Чехословаччини і Україна. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/istorychna-svoboda-soviet-invasion-czechoslovakia-1968/29439570.html> (дата візиту: 28.10.2022).

References

Chechen leader, a Putin ally, says his forces deployed to Ukraine, 2022, *Aljazeera*. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2022/2/26/putins-chechen-ally-says-forces-deployed-ukraine-to-back-russia> (in English).

Putin, V., 2007. «A Speech Delivered at the Munich Security Conference 2007». 43rd Munich Security Conference (in English).

Teh, Ch., 2022. Putin's Chechen warlord ally plans to bolster Russia's forces in Ukraine with 4 new battalions. *Insider*. URL: <https://www.businessinsider.com/ramzan-kadyrov-is-sending-battalions-to-ukraine-to-aid-putin-2022-6?r=US&IR=T> (in English).

Flynn, D., 2022. *Conscripts sent to fight by pro-Russia Donbas get little training, old rifles, poor supplies*. URL: <https://www.reuters.com/world/conscripts-sent-fight-by-pro-russia-donbas-get-little-training-old-rifles-poor-2022-04-04/> (in English).

VAYFOND, 2022. URL: <https://t.me/vayfond/2475> (in Russian).

Zoria, Yu., 2022. «LDNR» mobilization designed to sow panic, cover possible engagement of Russian regulars: Opinion. URL: <https://euromaidanpress.com/2022/02/20/ldnr-mobilization-designed-to-sow-panic-not-to-throw-locals-into-fighting-opinion/> (in English).

Bilyi, D., 2009. *Ukrainci Kubani v 1792 – 1921 rokakh. Evoliutsiia sotsialnykh identychnosti* [Ukrainians of the Kuban in 1792 – 1921. Evolution of social identities], Lviv – Donetsk: Skhidnyi vydavnychy dim, 543 s. (in Ukrainian).

Bilokon, A., 2001. Afhanska viina svidchenniam ochevydtsia [The Afghan war is an eyewitness account]. *Nauka. Osvita. Molod*, Kyiv, s. 29–33. (in Ukrainian).

Hrynevych, V., 2005. Viiskovi mobilizatsii v Ukraini 1943 – 1944 rokiv [Military mobilizations in Ukraine in 1943 – 1944], *Dzerkalo tyzhnia*, 3–9 veres. (in Ukrainian).

Hrynevych, V., 1996. Radianski viiskovi mobilizatsii v Ukraini [Soviet military mobilization in Ukraine]. *Istoriia Ukrainskoho viiska (1917 – 1995)*, Lviv, s. 370–395. (in Ukrainian).

Duhar-De Ponte, R., 2022. Buriaty ta «russkyi myr»: «hanbu tsiiei viiny dovedetsia dilyty porivnu» [Buryati and «Russian peace»: «the shame of this war will have to be shared equally»]. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/viyana-rosiyi-proty-ukrayiny-buryaty/31865895.html> (in Russian).

Ysaev, A., 2022. Anatomiyia «permanentnoi mobylyzatsyy» leta – oseny 1941 hoda [Anatomy of the «permanent mobilization» of the summer – autumn of 1941], *Heorhyevskye chteniya. Sbornyk trudov po voennoi ystoriy Otechestva*, vup. 2, s. 415–430. (in Russian).

Koval, M., 1995. *Ukraina: 1939 – 1945. Malovidomi i neprochytani storinky istorii* [Ukraine: 1939 – 1945. Little-known and unread pages of history], Kyiv: Vyshcha shkola, 1995, 194 s. (in Ukrainian).

Kolomiets, V., 2022. Okupanty na zakhopenykh terytoriiakh namahaiutsia zaluchyty molod do novostvorenykh prorosiiskykh orhanizatsii – rozvidka [The occupiers in the captured territories are trying to attract young people to the newly created pro-Russian intelligence organizations]. URL: <https://hromadske.ua/posts/okupanti-na-zahopenih-teritoriyah-namagayutsya-zaluchiti-molod-donovostvorenih-prorosiiskih-organizacij-rozvidka> (in Ukrainian).

Korol, V., 2005. Vyzvolni boi Chervonoj armii na terytorii Ukrainy (1943 – 1944 rr.) [Liberation battles of the Red Army on the

territory of Ukraine (1943 – 1944)], *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, № 1, s. 16–34. (in Ukrainian).

Krychkovskiy, O., 2022. V Khersoni rosiiani provodiat prymusovu mobilizatsiiu mistsevykh cholovikiv, ne zvertaiuchy uvahy na stan yikhnoho zdorovia [In Kherson, the Russians carry out forced mobilization of local men, not paying attention to their health]. URL: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/v-khersoni-rosijani-provodjat-primusovu-mobilizatsiju-mistsevikh-cholovikiv-ne-zvertajuchi-uvahi-na-stan-jikhnoho-zdorovja-ok-pivden.html> (in Ukrainian).

Mobilizaciya ne kasaetsya Abhazii, voennyj dogovor ispolnyaetsya, 2022. [Mobilization does not concern Abkhazia, the military treaty is being implemented]. URL: <https://easaily.com/ru/news/2022/09/22/mobilizaciya-ne-kasaetsya-abhazii-voennyj-dogovor-ispolnyaetsya-minoborony> (in Russian).

Odintsova, A., 2022. «Mozhe staty iskroi». Na Kavkazi pochalo vyjavlyatsia nevdovolennia viinoiu Putina v Ukraini [«Could be a spark». Dissatisfaction with Putin's war in Ukraine began to show in the Caucasus]. URL: <https://nv.ua/ukr/world/countries/nakavkazi-nezadovoleni-vinyoyu-putina-v-ukrajini-ostanni-novini-50245419.html> (in Ukrainian).

Operativna informatsiia Heneralnogo shtabu ZSU stanom na 06.00 25.02.2023 shchodo rosiiskoho vtorhnennia, 2023. [Operational information of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine as of 06.00 on 02/25/2023 regarding the Russian invasion]. URL: <https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/posts/pfbid0WHsQz1Z31Zyh6oyNSe95CdwYrLabYRTHMnFa7EmtG23cfLeDEC5gWWduYD2LgJq71> (in Ukrainian).

Pavliuk, O., 2022. Rosiia deportovala z Ukrainy maizhe 1,2 miliona liudei – ombudsmenka [Russia deported almost 1.2 million people from Ukraine – ombudsman]. URL: <https://suspilne.media/237522-rosia-deportovala-z-ukraini-majze-12-miliona-ludej-ombudsmenka/> (in Ukrainian).

Paskevych, A., 2022. «Ony zhe u vas ne konservatoriyu zakonchyly»: v Donetske matery pytaly otbyit ot mobylizatsii synovei – vyipusnykov akademyy «MVD DNR» [«They didn't graduate from your conservatory»: mothers in Donetsk tried to discourage their sons from mobilization – graduates of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the DPR]. URL: <https://war.obozrevatel.com/oni-zhe-u-vas-ne-konservatoriyu-zakonchili-v-donetske-materi-pytalis-otbit-ot-mobilizatsii-synovej-vyipusnykov-akademii-mvd-dnr-video.htm> (in Russian).

Pechii, O. & Mahuriak, I., 2022. Mobilizatsiia z «prysmakom natsyzmu» i pochatok kintsia rezhymu: shcho chekaie rosiu pislia «referendumiv» [Mobilization with a «flavor of Nazism» and the beginning of the end of the regime: what awaits Russia after the «referendums»]. URL: https://24tv.ua/shho-chekaye-rosiyu-pislya-psevodoreferendumiv-yak-tse-vpline_n2165150 (in Ukrainian).

Postyzhene voennoho yskusstva: Ydeinoe nasledye A. Svechyna [Comprehension of military art: The ideological legacy of A. Svechin], 2000, Moskva: Rus. put., 685 s. (in Russian).

Prymusova mobilizatsiia na Luhanshchyni: rosiiani poliuiut na cholovikiv bilia dytsadochkiv [Forced mobilization in Luhansk region: Russians hunt men near kindergartens], 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3552916-primusova-mobilizaciya-na-lugansini-rosiani-poluut-na-colovikiv-bila-ditsadochkiv.html> (in Ukrainian).

Rybchenko, L., 2009. Radianski viiskovi mobilizatsii 1943 roku (Kyivska oblast, Obukhivskiy raion) [Soviet military mobilizations of 1943 (Kyiv region, Obukhiv district)], *Storinky voiennoi istorii Ukrainy: Zb. nauk. st., vyp. 12*, s. 103–112 (in Ukrainian).

Stets, A., 2022. Vatazhok «DNR» pidpysav ukaz pro zahalnu mobilizatsiiu naselennia [The leader of the «DPR» signed a decree on the general mobilization of the population]. URL: https://zaxid.net/vatazhok_dnr_pidpisav_ukaz_pro_zagalnu_mobilizatsiyu_naselennia_n1536306 (in Ukrainian).

U viiskovomu vtorhneni v Ukrainu bralo uchast blyzko 2,5 tysiach boiovykiv z chechenskoj respubliky. Holovne upravlinnia rozvidky MO Ukrainy. [About 2,500 fighters from the Chechen Republic took part in the military invasion of Ukraine. Main Department of Intelligence of the Ministry of Defense of Ukraine], 2023. URL: <https://t.me/DIUkraine/492> (in Ukrainian).

Ukaz «Ob ob'yavlenii chastichnoj mobilizatsii v Rossijskoj Federacii» [Decree «On the announcement of partial mobilization in the Russian Federation»], 2022. (in Russian).

Cherleniak, V., Radchenko, N., Cherleniak, I., 2022. Okupatsiini praktyky ta zlochyny proty liudianosti kremliivskoi dyktatury yak zahroza zasadam suchasnoi yevropeiskoi tsyvilizatsii [Occupation practices and crimes against humanity of the Kremlin dictatorship as a threat to the foundations of modern European civilization], *Heopolityka Ukrainy: istoriia i suchasnist*, vyp. 2(29), s. 20–40. (in Ukrainian).

Shpytalov, H., 2006. Livoberezhne kozatstvo v rosiisko-turetskii viini 1768 – 1774 rr. [Left-bank Cossacks in the Russo-Turkish War of 1768 – 1774.4], *Zapysky istorychnoho fakultetu*, vyp. 17, Odesa, s. 133–139. (in Ukrainian).

Shurkhalo, D., 2019. Vtorhnennia do Chekhoslovachchyny i Ukraina [Invasion of Czechoslovakia and Ukraine]. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/istorychna-svoboda-soviet-invasion-czechoslovakia-1968/29439570.html> (in Ukrainian).

Ivan Cherlenyak

PhD hab. (Public Administration), Professor of the Department of Business Administration, marketing and management, SHEE «Uzhhorod National University», Uzhhorod

Nataliia Radchenko

PhD hab. (History), Associate Professor of the Department of Modern History of Ukraine and Foreign Countries, SHEE «Uzhhorod National University», Uzhhorod

FORCED MOBILISATION STRATEGY IN THE IMPERIAL DOCTRINE OF RUSSIA: PRESENT AND HISTORICAL ASPECT

The purpose of the article is to investigate the causes and consequences of the use of forced mobilisation in the territories occupied by the Russian authorities in the current Russian-Ukrainian war as a modernisation of the imperial expansion strategies of both the Russian Empire and the Soviet Union. The author examines the experience of forced mobilisation in the republics and autonomous regions of the Federation, as well as in the quasi-state formations of South Ossetia, the Republic of Abkhazia, the Transnistria Moldavian Republic, the LPR and the DPR. The research methods in

the article were selected in accordance with the purpose and were based on the principle of historicism. They are presented by the general scientific method of analysis and the historical and comparative method. The scientific novelty of the study lies in the analysis of the issue of forced mobilisation of peoples enslaved by Russia in the form of two blocks, the first one – regarding mobilisation on the territory of the Federation itself, the second – regarding mobilisation in the self-proclaimed unrecognised republics (in fact, in the territories occupied in the course of a hybrid or purely armed war). As we can see, the Russian Federation is carrying out both internal expansion-occupation and external expansion and occupation. The combination of these types of expansion is the practice of using the «human material» of fully or partially «occupied» (conquered) peoples to conquer others. By using the tactic of forced military mobilisation, Russia solves several problems at once: 1) «free» formation of resources of its own armed forces; 2) mutual extermination of enslaved peoples as a result of «clashes» with each other on the field; 3) coercion to participate in war crimes or tarnishing the population by participating in a war against their people (for Ukrainians in the ranks of the Russian armed forces), which assure forced support of Kremlin policy by these people; 4) for Ukrainians who were forced to participate in illegal armed formations of Russia, this simultaneously becomes a «point of no return» to normal life in Ukraine.

Keywords: *Russian-Ukrainian war, mobilisation, occupation, imperial policy of territorial expansion, Russia.*